

МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ

ДЖЕЖУЛА Тетяна Іванівна - студентка 4 курсу юридичного факультету Академії муніципального управління

Определяются закономерности формирования элементов криминалистической характеристики серийных убийств. Приводится перечень элементов этих характеристик с выделением закономерностей формирования и коррелятивных связей, корректируются с учетом расследования убийств с признаками серийности.

Ключові слова: тактичні особливості, специфічні характеристики, склад злочину, кримінальна відповідальність.

Феномен “серійних вбивць” – це явище, яке не можна, на жаль, докорінно винищити, проте можна істотно збільшити рівень розкриття цих злочинів шляхом практичної реалізації теоретичних засад формування структурних елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств. Тому головним завданням даної роботи є дослідження наукових поглядів щодо послідовності відтворення структурних елементів криміналістичної характеристики та надання пропозицій щодо механізму їх застосування під час розслідування кримінальних правопорушень.

Криміналістична характеристика вбивств – це система взаємозалежних узагальнених даних про найбільш типові ознаки, які проявляються в способі й механізмі вбивства, обстановці його скоєння, особи вбивці, особи потерпілого та слідової картини на місці пригоди.

Криміналістична характеристика серійних вбивств, на відміну від інших видів

вбивств, являє собою більш складну систему інформаційних даних, специфічних ознак, способу й механізму скоєння вбивств, даних про особу вбивці й потерпілих, які виявляються в кожному епізоді серії вбивств.

В основі підходу до розуміння “криміналістичної характеристики серійних вбивств” лежать теоретичні положення криміналістичної характеристики певного виду вбивств. Якщо навіть вбивства були скоєнні без свідків, їх поєднують такі елементи: 1) час і місце скоєння вбивства або виявлення трупа; 2) спосіб скоєння вбивства; 3) обстановка й обставини скоєння вбивства (слідова картина скоєння вбивства); 4) мета вбивства; 5) предмет злочинного зазіхання.

Ці елементи криміналістичної характеристики вбивств є обов'язковими при розслідуванні будь-якого скоєного вбивства.

Мотиви й дані про особу злочинця є додатковими факторами, які обумовлюють подальшу конкретизацію елементів криміналістичних характеристик серійних вбивств.

Серед учених, які присвятили свої праці аналізу структури криміналістичної характеристики серійних вбивств, можна виділити: С. А. Афанасьєва [1], В. П. Бахін [3], В. Г. Лукашевич [5], В. В. Тішенко [9], В. Ю. Шепітька [4] та ін.

Серійні вбивства являють собою сукупність злочинів, локалізованих часом, простором і діями тієї самої особи або групи осіб. Тому їхня криміналістична характе-

ристка містить інформацію, що відтворить обстановку, властиву тільки серіям злочинів, скоєних певними особами, на відміну від серійних злочинів, скоєних іншими особами.

У криміналістичну характеристику конкретної серії вбивств входять усі структурні елементи, з яких складаються індивідуальні криміналістичні характеристики кожного вбивства, що входить у дану серію незалежно від того, як часто вони повторюються. Причому склад елементів, які характеризують кожне з вбивств, може бути різним. Навіть найбільш повна по кількості елементів криміналістична характеристика одного вбивства може не містити в собі тих елементів, які є в криміналістичній характеристиці іншого вбивства. З усього можна зробити висновок про те, що криміналістична характеристика серійних вбивств є специфічною категорією. Мотиви й дані про особистість злочинця є додатковими факторами, які обумовлюють подальшу конкретизацію елементів криміналістичних характеристик серійних вбивств.

Серійним вбивствам як специфічній категорії злочинів деякою мірою властиві ті риси, що й видової криміналістичної характеристики, але остання має більше загальний характер. Елементний склад характеристики серій вбивств відрізняється більшим ступенем конкретності. Він більш точно відтворить картину злочинів, скоєних тим самим злочинцем, і дозволяє більш точно виділити індивідуальні ознаки, які характеризують цих осіб, а також сприяють їхньому розшуку й викриттю. Зазначені вище властивості елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств дозволяють правильно організувати роботу з виявлення серійних вбивств.

В основі криміналістичної характеристики серійних вбивств лежать процеси скоєння й приховання цих злочинів, які визначають закономірності відбиття ознак вчиненого в реальності. Як зазначалося вище, криміналістична характеристика серійних вбивств – це система, однак як будь-яка система вона має свою, більш розширену структуру. До числа таких елементів структури криміналістичної характеристи-

ки серійних вбивств можна, віднести наступні:

- 1) предмет злочинного зазіхання, або, як його ще називають, предмет злочинного інтересу;
- 2) спосіб скоєння вбивств;
- 3) механізм скоєння вбивств;
- 4) обстановка скоєння вбивств;
- 5) ознаки скоєння вбивств (слідова картина);
- 6) криміналістична характеристика особи злочинця (вбивці);
- 7) криміналістична характеристика особи потерпілого (жертви);
- 8) зв'язок конкретного епізоду з даною серією вбивств;
- 9) мета й мотиви скоєння вбивств.

Предметом злочинного зазіхання будь-якого вбивства є життя людини – найбільш цінне, що є у кожного з нас. І даний предмет найбільш очевидний при здійсненні вбивства.

Основою криміналістичної характеристики є спосіб скоєння вбивства. Спосіб скоєння вбивства можна розділити на три етапи:

- 1) спосіб підготовки до вбивства;
- 2) спосіб безпосереднього здійснення вбивства;
- 3) спосіб приховання слідів злочину (вбивства).

По способу скоєння злочину можна довідатися багато деталей, які надалі дають можливість направити розслідування справи по правильному шляху. Наприклад, спосіб вбивства може вказувати на стать вбивці, його фізичну чинність, уміння володіти певним видом зброї й інше, що при розслідуванні серійних вбивств дуже важливо.

Механізм скоєння вбивства дає можливість уявити, які події відбувалися й у якій послідовності. Також за допомогою побудованої моделі механізму події можна перевірити покази потерпілого, свідків про подію, що відбулися, і з'ясувати додаткові докази вбивства.

Не менш важливим елементом є й слідова картина вбивства. При скоєнні серійних вбивств, залежно від виду вбивства, різна й слідова картина. Слідова картина являє собою сукупність різних слідів, залишених

вбивцею й жертвою на місці скоєння злочину. До них треба віднести: а) всі матеріальні сліди, які залишаються на жертві від знаряддя вбивства; б) сам труп; в) знаряддя злочину; г) різні сліди від взуття, відбитки пальців; д) недокурки від сигарет і інші сліди, які свідчать про перебування злочинця на місці вбивства. У деяких випадках слідів більше на місці скоєння вбивства, в інших перевагу слідів можна простежити на місці виявлення трупа. Таке кількісне розходження допомагає слідчому відрізнити місце скоєння вбивства від місця виявлення трупа або від місця його розчленування.

При розслідуванні серійних вбивств дуже велике значення має питання віднесення певного епізоду до даної серії вбивств. Тут важливо з'ясувати: чи є ці кілька вбивств серією, чи відноситься цей епізод до даної серії, якщо відноситься, то чим це можна підтвердити? Якщо зв'язок підтверджується, то на підставі вже наявних даних можна зробити певні висновки та ставити питання про об'єднання кримінальних справ.

Мета й мотиви можуть бути різними, залежить це від специфіки самого вбивства: особи вбивці, місця скоєння вбивства, особи й роду занять потерпілого, предмета зазіхання й багатьох інших ознак.

Здається, що тут необхідно більш докладно зупинитися на способах і обставині скоєння вбивств, які є основою криміналістичної характеристики серійних вбивств. Як ми вже відзначали, спосіб скоєння вбивства має три етапи: спосіб підготовки до вбивства, спосіб скоєння безпосередньо вбивства й спосіб приховання слідів злочину (вбивства). Способи скоєння вбивств можуть бути дуже різноманітні.

Способи підготовки до вбивства – це дії злочинця по готуванню до вбивства: 1) продумування деталей скоєння вбивства й приховання слідів злочину (сюди ставиться й продумування способу скоєння вбивства); 2) обрання певного знаряддя вбивства (вогнепальної, холодної зброї); 3) збирання інформації про жертву (інформація може бути різною: відомості про розпорядок дня, родину, знайомства, характер жертви, звичках і ін.); 4) підбор

транспорту, за допомогою якого злочинець збирається вчинити злочин (іноді злочинець може використовувати кілька транспортних коштів); 5) вибір місця, зручного злочинцеві часу для скоєння вбивства; 6) створення певних умов для скоєння вбивства.

Спосіб скоєння й приховання злочину є основою криміналістичної характеристики вбивств. Людину можуть позбавити життя шляхом побиття руками або ногами, скидання з висоти або з автомобіля, що рухається (транспортного засобу), отруєння, удушення, утоплення, а також з використанням вогнепальної й холодної зброї, а також іншими способами. Безпосереднє скоєння вбивства характеризується нанесенням жертві поранень і ударів, які стали смертельними для неї. Більше точну інформацію про спосіб скоєння вбивства надає експерт, що провадить судово-медичну експертизу. Він більш детально може сказати, як було нанесене поранення або удар: з якої сторони, під яким кутом, яким предметом, якщо це вогнепальне поранення, то з якої відстані стріляв злочинець, який калібр зброї він використовував, у якому положенні перебувала жертва під час вбивства.

Спосіб вбивства може вказати на стать злочинця, його фізичну чинність, спеціальні навички, можливий рід занять, військовий або інший досвід, уміння володіти певними видами зброї.

До способів приховання вбивств ставляться дії злочинця по знищенню або прихованню трупа або його частин, переміщенню трупа з місця вбивства в інше місце, розчленуванню й спотворюванню трупа, прихованню знаряддя вбивства, одягу й взуття вбивці, речей, які належали жертві, знищенню слідів на місці вбивства, інсценівці вбивства під самогубство, нещасний випадок, несподівану смерть, що наступила природним шляхом. Спосіб приховання вбивства може вказувати на зв'язок злочинця й жертви. Так, наприклад, вбивства, які замасковані під інсценівку, звичайно відбуваються особами, які були близькі з потерпілим, у яких найчастіше й з'ясовують причину

смерті жертви. Злочин також може бути скоєно найманим убивцею, тобто на замовленням.

Спосіб приховання вбивства залежить якоюсь мірою й від взаємозв'язку злочинця з жертвою. Це пов'язане з тим, що у злочинця своєрідна психологія: якщо злочинець до вбивства не був знайомим з жертвою, те найчастіше він позбувається від трупа шляхом переміщення його з місця вбивства, викидання з автомобіля або, наприклад, закриває гілками, землею, скидає з обриву. Дана обставина може вказувати на те, що злочинець під час скоєння злочину був наляканий і розгублений. Якщо ж злочинець знав жертву до вбивства, то в такому випадку найпоширенішим способом приховання слідів злочину є спалення трупа, утоплення, розчленовування, спотворювання трупа кислотою. Так звані професіонали своєї справи, або, інакше кажучи, наймані вбивці, використовують різні способи приховання злочину – все залежить від переваги вбивцею того або іншого способу.

При розслідуванні серійних вбивств певне значення має обстановка скоєння злочину, що містить у собі місце, час скоєння злочину, місцевість, де було скоєне вбивство, предметна обстановка.

Місце вбивства звичайно пов'язане з житлом злочинця або його жертви, з місцем проведення вільного часу, зі шляхами пересування потерпілого на роботу, до місця відпочинку, до рідних, знайомих. При скоєнні серійних вбивств місце скоєння вбивства може збігатися, наприклад, у межах якого-небудь району, міста.

Іноді вбивця вибирає схожі місця по навколишньому оточенню, у якій йому зручно вчиняти свої злочини. Наприклад, сексуальні серійні вбивства відбуваються найчастіше в певнім житлі або в певному місці. Це пов'язане із психологічним сприйняттям вбивцею місця скоєння вбивства. Але більшість серійних вбивств вчиняється в різних місцях.

Якщо вбивство відбувається способом, що пов'язаний із застосуванням автомобіля, то місцем вбивства вибирається маршрут, що має різкі повороти, що проходить по березі моря, ріки, озера, лиману, прізви, яру.

Час вбивства при раніше продуманих злочинах вибирається так, щоб зникнення особи було виявлено якнайпізніше, й заява про зниклу особу або про виявлений труп надійшла у правоохоронні органи не відразу після вбивства. При скоєнні вбивств без особливої підготовки або на побутовому ґрунті час, пов'язаний з поведінням злочинця й жертви, є не дуже тривалим. Тому при розслідуванні вбивств завжди обов'язково перевіряють шлях і час переміщення вбивці й жертви до скоєння вбивства й злочинця після скоєння злочину. Час скоєння серійних вбивств найчастіше нічне, особливо якщо вбивства відбуваються сексуальним маніяком.

Деяку специфіку мають вбивства, вчинені з метою заволодіння чужим майном і витягом матеріальної вигоди, найчастіше з метою заволодіння нерухомістю. Специфіка цих вбивств укладається в тому, що вони не відразу виявляються, тому що потерпілий або зникає, або раптово вмирає, на перший погляд, природною смертю, або від нещасного випадку, або в результаті самогубства. І тільки після його зникнення або смерті, іноді через дуже довгий час, з'ясовується, що існують документи, за якими право власності на якесь майно або нерухомість перейшло до іншої особи, нерідко не за волевиявленням потерпілого, а за підробленими документами.

Знаючи хоча б кілька обставин обстановки здійснення злочину, можна попередити здійснення нового вбивства.

Серійне вбивство – це наявність трьох чи більше окремих епізодів у трьох чи більше окремих місцях з періодом емоційного охолодження між вбивствами, визначальними рисами якого є фаза (стадія) фантазії, під час якої формується своєрідний типаж майбутньої жертви та детальне планування злочину [6, с. 16].

Криміналістична характеристика вбивств є системою взаємопов'язаних узагальнених даних про найтипівіші ознаки, які виявляються у способі і механізмі вбивства, слідовій картині, обстановці його вчинення, особі вбивці, особі потерпілого, а також предметах злочинного посягання [8, с. 569].

Науковці по-різному визначають послідовність структурних елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств. Наприклад, С. А. Афанасьєв визначає п'ять елементів криміналістичної характеристики вбивств: 1) характеристика типових слідів злочину; 2) спосіб вчинення вбивства; 3) характеристика осіб, які скоїли злочин; 4) місце та час вчинення вбивства; 5) характеристика жертви злочинного діяння убивств [1, с. 48]. В. Ю. Шепітько виділяє іншу послідовність: 1) спосіб вчинення; 2) спосіб приховування; 3) час, місце та обстановка події злочину; 4) "слідова картина" події (сліди злочину); 5) особа злочинця; 6) особа потерпілого [4, с. 155]. О. С. Саїнчин запропонував наступну модель криміналістичної характеристики серійних вбивств, яка включає такі елементи: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення вбивств; 3) механізм вчинення вбивств; 4) обстановка вчинення вбивств; 5) ознаки вчинення вбивств (слідова картина); 6) криміналістична характеристика особи злочинця (вбивці); 7) криміналістична характеристика особи потерпілого (жертви); 8) зв'язок конкретного епізоду з даною серією вбивств; 9) мета і мотиви вчинення вбивств [7, с. 317].

Керуючись дослідженнями вчених, пропонуємо наступну модель криміналістичної характеристики, яка передбачає таку послідовність елементів:

1. Об'єкт злочинного посягання – життя людини.

2. Типаж жертви. Жертвами злочинця є незнайомі йому люди, проте вбивця у своїй уяві формує певний ідеальний образ – типаж, на основі якого вибирає майбутню жертву.

3. Обстановка та обставини вчинення вбивства має важливе значення для формування доказової бази і включає в себе ретельний огляд місця події, що надає можливість детального відтворення обставин вчинення вбивства із зазначенням специфічних особливостей, встановлення часових меж скоєння злочину.

4. "Слідова картина" (сліди злочину) – сукупність різних слідів, залишених вбивцею та жертвою на місці вчинення злочину.

5. Спосіб вчинення вбивства, який являє собою певну сукупність дій злочинця, спрямовану на досягнення поставленої мети, визначеної мотивом злочину та поділяється на три етапи: 1) спосіб підготовки до вбивства; 2) спосіб безпосереднього вчинення вбивства; 3) спосіб приховання слідів злочину в постмортальний період. Р. С. Белкін зазначає, що спосіб вчинення і приховання злочину відіграє роль своєрідного "автографу" вбивці, за яким він може бути встановлений та є незмінним упродовж усієї злочинної кар'єри.

6. Механізм вчинення злочину ширше за обсягом поняття, ніж спосіб вчинення злочину, адже на відміну від способу, який охоплює лише механічні дії вбивці, механізм являє собою взаємодіючу систему елементів криміналістичної характеристики, яка відображає процес вчинення злочину, включаючи всі дії вбивці, що супроводжується утворенням матеріальних та нематеріальних слідів.

7. Психологічний портрет злочинця складають шляхом систематизації отриманої інформації про психічні особливості даної особи, які встановлюються на основі аналізу «картини злочину» та є суттєвими для ідентифікації та виявлення вбивці.

8. Зв'язок конкретного епізоду з даною серією вбивств. З метою об'єднання декількох справ в одне провадження необхідно встановити наявність співвідношення між вбивствами за характерними рисами їх скоєння.

9. Мета і мотиви вчинення вбивств – головні причини вчинення вбивства, які становлять собою бажання та ідеї, що виникають у свідомості вбивці, та які він прагне втілити в життя.

Література

1. Афанасьєв С. А. Криминалистическая характеристика и типовая программа расследования сексуально-садистских убивств: Дисс. на соис. учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.09 / Афанасьєв С.А. — С.-Пб., 1992. – 143 с.

2. Бабаєва Э.У., Пслецкая С.М., Самойлов Ю.М., Селиванов Н.А. О раскрытии и расследовании умышленных убийств,

АНОТАЦІЯ

Визначаються закономірності формування елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств. Наводиться перелік елементів цих характеристик з виділенням закономірностей формування і корелятивних зв'язків, які корегуються з врахуванням розслідування вбивств із ознаками серійності.

SUMMARY

Identify patterns forming elements of criminological characteristics of serial murders. A list of the elements of these characteristics with the release patterns of correlations and relationships that are adjusted with regard to the investigation of the murders featured serial.

совершенных наемными лицами. – М., 1990. – С. 2.

3. Бахин В.П. Слідча практика: проблеми вивчення й удосконалювання. – К.: Лыбидь, 1991. – С. 31.

4. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти. — кол. авторів: Глібко В. М., Дудніков А.Л., Журавель В. А. та ін. / За ред. В. Ю. Шепітька. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. — 684 с.

5. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. Теоретичні та практичні проблеми використання, можливостей криміналістики й судової експертизи в розкритті й розслідуванні злочинів: Укр. академія внутрішніх справ. – К. 1996. – С. 17–26.

6. Образцов В. А. Криминалистическая психология / В. А. Образцов, С. Н. Богомолова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 357 с.

7. Саїнчин О. Аналіз структури деяких елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств / О. С. Саїнчин // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2012. – Вип. 55. – С. 316 – 320.

8. Саїнчин О. Способи і обстановка вчинення серійних вбивств / О. С. Саїнчин // Проблеми державотворення і захисту прав людини: матеріали XIII регіонал. наук.-практ. конф. 8-9 лютого 2007. – 2007. – С. 569-572.

9. Тіщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. – Одеса: Юр. література, 2002.